

JIMEP.

Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives

MODERN İPEKYOLU ÜZERİNDE ENERJİ REKABETİ VE ENERJİ EKONOMİLERİNİN TİCARETE AÇILAN KAPISI TÜRKİYE’NİN ÖNEMİ

Ömer Buğra SÜDÜPAK¹

ÖZ

İpek Yolu yalnızca ticari malların değil insanların kültür ve fikirlerinin taşınmasında da önemli rol oynamıştır. Doğu ile Batı arasındaki etkileşimi tarih boyunca sağlamayı başaran bu yol, alternatif ticaret yollarının bulunmasıyla zamanla önemini kaybetmiştir. Fakat son dönemlerde hemen hemen her ülkenin bir ticari ortaklığı olan Çin yeni ipek yolu projesini hayata geçirmek için önemli çalışmalar yapmaktadır. Böylelikle Modern ipek yolunun geçtiği ülkelerin dikkati tekrardan ipek yolu ticaretine çekilmiştir. G20 üyesi olan Türkiye'nin enerji ticaret merkezi olma yolunda yaptığı girişimlere katkı sağlaması beklenen ipek yolu projesinin Türkiye'nin gelecekteki ekonomik hedeflerine ulaşmasında fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bundan dolayı çalışmada modern ipek yolu üzerindeki enerji ticaretinin genel görünümünden ve Türkiye için öneminden bahsetmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modern İpek Yolu, Enerji Rekabeti, Türkiye Ekonomisi

Jel Kodları: P18, P28, P48

ENERGY COMPETITION ON MODERN SILK ROAD AND THE IMPORTANCE OF TURKEY TO THE TRADE OF THE ENERGY ECONOMIES

ABSTRACT

The Silk Road has played an important role not only in commercial goods but also in the transport of people's culture and ideas. This way of achieving the interplay between East and West throughout history has lost its importance over time with the discovery of alternative trade routes. But recently, China, a trade partnership of almost every country, is doing important work to pass on the new silk road project. Thus, the countries where the modern silk road passes have been attracted to the silk road trade again. It is thought that the silk road project, which is expected to contribute to the initiatives of Turkey, which is a G20 member, to become an energy trade center, will benefit Turkey in reaching its future economic targets. Therefore, the aim of the study is to talk about the general view of energy trade on the silk road and its importance for Turkey.

Key Words: Modern Silk Road, Energy Competition, Turkish Economy

Jel Codes: P18, P28, P48

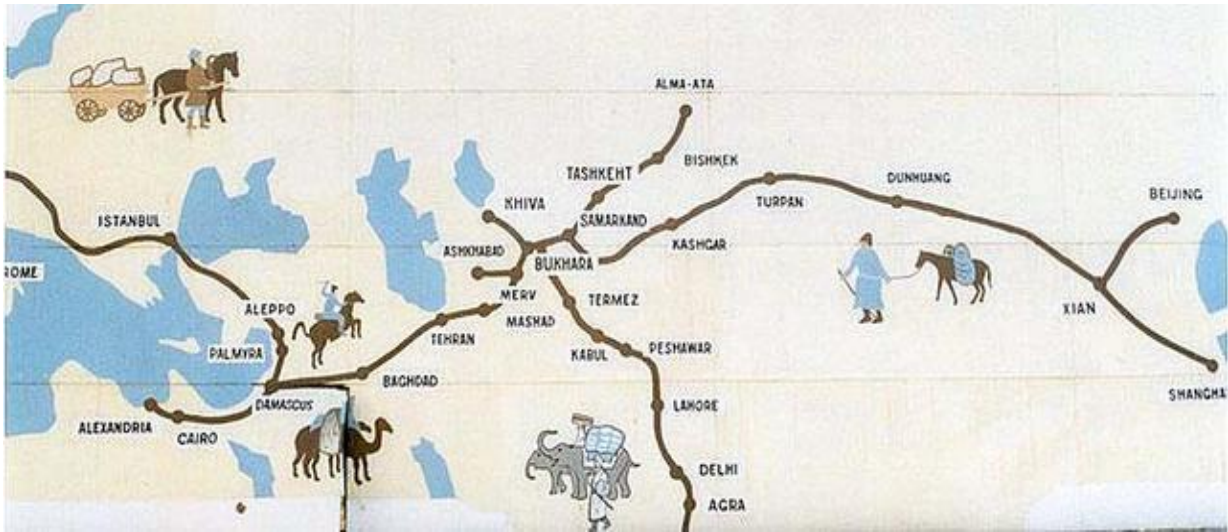
¹ Lisans öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., E-mail: bsudupak@gmail.com.

1. GİRİŞ

İpekyolu geçmişten günümüze kadar gelmiş Asya, Avrupa ve Afrika'yı bir geçit misali birbirine bağlayan hem ticareti hem de kültürler arası paylaşımı gerçekleştiren kader yoludur. Bu kıtaları birleştiren Büyük İpekyolu farklı toplumların siyasi, diplomatik ve modern ilişkilerinin gelişmesinde ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Günümüze yakın tarihte de doğal kaynakların araştırılmasında keşif yolu olarak kullanılmıştır. İpekyolu'nun rotası ve uzunluğu hakkında tartışmalar devam etmektedir. İnsanlığın büyük bir iletişim ve ticaret yolu olarak yaklaşık yedi bin kilometre civarında uzunluğundaki bir yol ve bu yolun etrafındaki geniş coğrafyayı ifade etmektedir (Yıldıran, 2013).

Bu kavram genel itibariyle ticaret için kullanılmış gibi bir çağrışım yapsa da yukarıda belirttiğim gibi aynı zamanda sanat, kültür, din ve fikir gibi soyut kavramların da toplumlar arası aktarımına tabii olduğu görülmektedir. Ticari kavramın ve bahsi geçen soyut kavramların yerine geçen günümüzde İpekyolu'nun önemini arttıran en önemli kavram ise, enerjidir. Orta Asyada bulunan ülkelerin ve özellikle Türk Devletleri'nin sahip olduğu enerji kaynaklarının Türkiye yoluyla Avrupa ülkelerine aktarımı *Modern İpekyolu* ile gerçekleştirilmektedir.

Britannica'da İpekyolu, "Roma ve Çin gibi büyük medeniyet arasında malların ve fikirlerin taşındığı Batıyla Çin'i birbirine bağlayan antik ticaret hattı." olarak tanımlanır. Artık Asya ve Avrupa'nın ayrı kıtalar olduğu fikri değişmektedir. Bu yeni birleşik kıta, Avrasya olarak adlandırılmaktadır. Avrasya 'dünyanın iddialı ve dinamik ülkelerinin yer aldığı yükselen bir alanı' ifade etmektedir. Bu alanda yeni bir 'İpekyolu fikri' de beraberinde gelişmektedir. Yeni 'İpekyolu fikri', "Batı Avrupa, Çin, Orta Doğu ve Hind alt kıtası arasındaki bir kara parçasından diğer bir noktaya aynı zamanda, karayolu, demiryolu ve gaz, hidroelektrik ve petrol taşıma teknolojileriyle ulaşmayı sağlayacak bağlantıların tümünü" ifade etmektedir (Yıldıran, 2013).

Kaynak: McBride, 2013.

İpekyolu ekonomilerinin bulunduğu coğrafyada, enerji kaynakları açısından en stratejik alan Orta Asya'dır. Bağımsızlığını 1990'larda kazanan Orta Asya Türk Devletleri işlenmemiş maden, doğal kaynak, petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olmaları hasebiyle, dünyanın yeni mücadele alanlarından birisi haline gelmiştir. Bu mücadele ortamında genç Orta Asya Türk Devletleri'ne uygulanan ekonomik, kültürel, ticari ve siyasi baskı gün geçtikçe Türkiye Cumhuriyeti ve diğer genç Türk Devletleri arasındaki bağın kuvvetlendirilmesi ile ekonomik anlamda bağımlılığın yok olma seviyesine geleceği bir gerçektir. Avrasya olarak adlandırılan bölgenin batısında yer alan Avrupa ülkelerinin enerji ihtiyacı da bu bölgeden karşılanacaktır, bu da enerji hattının geçtiği ülkelerin stratejik önemini arttıracaktır.

2. İPEKYOLU DEVLETLERİNİN ENERJİ ÜRETİM GÜCÜ VE DÜNYA PİYASASINDAKİ DEĞERİ

2.1. Enerji Talebi

Enerji talebindeki değişimler genel itibariyle ülkelerin enerji sorununun çözümündeki aksiyonlarıyla beraber, artan gelir ve nüfusun etkisiyle ülkelerin enerji ihtiyacının artması, ülkelerin enerji ihtiyacının çoğunun fosil yakıtlardan karşılanması ve fosil yakıt kaynak rezervlerinin yeterli olması gibi enerji talebine ilişkin yapılan tüm senaryolarda ortak olan temel enerji eğilimlerine de bağlıdır.

2010 yılında 6,8 milyar olan dünya nüfusunun, 2035 yılında 8,6 milyara ulaşacağı, söz konusu artışın büyük bir bölümünün Asya ve Afrika bölgesinde gerçekleşeceği ve 2025 yılından sonra Hindistan nüfusunun Çin nüfusunu geçeceği öngörülmektedir. Global ekonomide yıllık ortalama %3,5'lik reel büyüme varsayımı ile 2035 yılında ekonomide beklenen %140 büyüme ve nüfusta beklenen yaklaşık 1,8 milyarlık artış, enerji tasarrufu için yeni politikalar ve projeler gerçekleştirilse bile artan enerji talebini karşılamak için gelecekte daha çok enerji kaynağını gerektirmektedir (BOTAŞ, 2012: 11).

Tablo 1. Dünya Birincil Enerji Talebi (milyon ton petrol eşdeğeri)

	Yeni Politikalar		Mevcut Politikalar		450 Senaryo			
	2000	2010	2020	2035	2020	2035	2020	2035
Toplam	10.097	12.730	14.922	17.197	15.332	18.676	14.176	14.793
Kömür	2.378	3.474	4.082	4.218	4.417	5.523	3.569	2.337
Petrol	3.659	4.113	4.457	4.656	4.542	5.053	4.282	3.682
Doğal Gaz	2.073	2.740	3.266	4.106	3.341	4.380	3.078	3.293
Nükleer	676	719	898	1.138	886	1.019	939	1.556
Hidro	226	295	388	488	377	460	401	539
Biyoenerji *	1.027	1.277	1.532	1.881	1.504	1.741	1.568	2.235
Diğer Yenilebilir	60	112	299	710	265	501	340	1.151
TBET içindeki fosil yakıt payı	%80	%81	%79	%75	%80	%80	%77	%63
TBET içindeki OECD-dışı payı **	%45	%55	%60	%65	%61	%66	%60	%63

* Geleneksel ve modern biyokütle kullanımlarını içerir. ** Uluslararası bunkerları içermez. TBET: Toplam birincil enerji talebi

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, WEO 2012.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere 2010 yılında dünya birincil enerji talebinin %81'i petrol, doğal gaz ve kömürden karşılanmış olup, tüm tahmin edilen senaryolara göre 2035 yılında temel sayılabilecek enerji kaynağı yine fosil yakıtlar olacaktır. Politika tahminleri de tabloda yer almakta ve bu politikalara göre 2035 yılına kadar petrol ve kömür talebinde artışlar yaşanacak fakat doğalgazda yaşanan talep artışı petrolün ve kömürün talebinde olan artışı geride bırakıp önemli bir ivme kazanarak artacaktır.

Tablo 2. Bölgelere Göre Dünya Birincil Enerji Talebi (milyon ton petrol eşdeğeri)

	1990	2000	2010	2015	2020	2030	2035	2010-2035 *
OECD	4.521	5.292	5.404	5.465	5.530	5.553	5.579	%0,1
Amerika	2.260	2.695	2.677	2.751	2.792	2.795	2.806	%0,2
ABD	1.915	2.270	2.214	2.246	2.260	2.206	2.187	%0,0
Avrupa	1.630	1.765	1.837	1.817	1.829	1.835	1.847	%0,0
Asya Okyanusya	631	832	890	897	909	923	927	%0,2
Japonya	439	519	497	472	465	450	447	-%0,4
OECD-dışı	4.058	4.536	6.972	8.158	9.001	10.424	11.147	%1,9
Doğu Avrupa /Avrasya	2.617	999	1.137	1.209	1.250	1.349	1.407	%0,9
Rusya	880	620	710	750	774	837	875	%0,8
Asya	1.589	2.248	3.936	4.808	5.400	6.351	6.839	%2,2
Çin	881	1.196	2.416	3.020	3.359	3.742	3.872	%1,9
Hindistan	317	457	691	837	974	1.300	1.516	%3,2
Orta Doğu	210	365	624	715	792	935	1.012	%1,9
Irak	21	28	38	77	113	145	160	%5,9
Afrika	388	496	690	750	819	932	984	%1,4
Latin America	331	429	586	675	740	856	905	%1,8
Brezilya	138	184	262	309	346	413	444	%2,1
Dünya	8.779	10.097	12.730	13.989	14.922	16.417	17.197	%1,2
Avrupa Birliği	1.633	1.683	1.713	1.681	1.678	1.667	1.670	-%0,1

* Yıllık bileşik ortalama büyüme oranı

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, WEO 2012

Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre birincil enerji talebindeki OECD-dışı ülkelerin payı 1990 yılında %46 iken, 2010 yılında %54'e ulaşmış ve bu artışın devam ederek 2035 yılında %64 olması beklenmektedir. Bu artışın sebebi yine artan nüfus, üretim ve şehirleşmedir.

2.2. Enerji Rezervleri ve Enerji Üretimi

2.2.1. Enerji Rezervleri

Birçok açıdan önemli olan birincil enerji tüketim kaynağı petrol ve doğal gaz rezervlerinin dünya üzerindeki bölgesel dağılımını gösteren Tablo 3. ve Tablo 4. aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3. 2011 Yılı İtibarıyla Dünya Üzerindeki Petrol ve Doğal Gaz Rezervlerinin Bölgesel Dağılımı

	Petrol Rezervleri		Doğal Gaz Rezervleri	
	Milyon Varil	Payı	Trilyon m ³	Payı
Kuzey Amerika	217.500	%13,2	10,8	%5,2
ABD	30.900	%1,9	8,5	%4,1
Kanada	175.200	%10,6	2,0	%1,0
Meksika	11.400	%0,7	0,4	%0,2
Orta ve Güney Amerika	325.400	%19,7	7,6	%3,6
Venezuela	296.500	%17,9	5,5	%2,6
Diğer ülkeler	28.900	%1,7	2,1	%1,0
Avrupa ve Avrasya	141.100	%8,5	78,7	%37,8
Rusya	88.200	%5,3	44,6	%21,4
Türkmenistan	600	%0,0	24,3	%11,7
Diğer ülkeler	52.300	%3,2	9,8	%4,7
Orta Doğu	795.000	%48,1	80,0	%38,4
İran	151.200	%9,1	33,1	%15,9
Irak	143.100	%8,7	3,6	%1,7
Katar	24.700	%1,5	25,0	%12,0
Suudi Arabistan	265.400	%16,1	8,2	%3,9
Diğer ülkeler	210.600	%12,7	10,1	%4,8
Afrika	132.400	%8,0	14,5	%7,0
Asya Pasifik	41.300	%2,5	16,8	%8,1
Avustralya	3.900	%0,2	3,8	%1,8
Çin	14.700	%0,9	3,1	%1,5
Diğer ülkeler	22.700	%1,4	10	%4,8
Dünya	1.652.700	%100,0	208,4	%100,0

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy 2012

Doğal gaz rezervlerinin dünya üzerindeki bölgesel dağılımına bakıldığında, toplam 208,4 trilyon m³ olan dünya doğal gaz rezervlerinin %38,4'ünün Orta Doğu bölgesinde %37,8'inin ise Avrasya bölgesinde bulunduğu görülmektedir. Petrol rezervlerinin dünya üzerindeki bölgesel dağılımına bakıldığında ise; dünya petrol rezerv toplamının 2011 yılı itibarıyla yaklaşık 1.652.700 milyon varil olduğu, bu rezervlerin %48,1'inin Orta Doğu, %19,7'sinin Güney ve Orta Amerika, %13,2'sinin Kuzey Amerika, %8,5'inin Avrasya, %8'inin Afrika, ve %2,5'inin Asya Pasifik bölgesinde bulunduğu, Güney ve Orta Amerika Bölgesinde %17,9 pay ile Venezuela, Orta Doğu bölgesinde %16,1, %9,1 ve %8,7 pay ile Suudi Arabistan İran ve Irak, Kuzey Amerika Bölgesinde %10,6 pay ile Kanada'nın dünyanın en büyük ispatlanmış ham petrol rezervlerine sahip ülkeler olduğu görülmektedir (BOTAŞ, 2012: 12-13). İpekyolu ekonomilerinde petrole sahip ülkelere bakıldığında ise dünya rezervlerinin önemli bir kısmının Modern İpekyolu üzerindeki devletler tarafından karşılandığı görülmektedir.

Fosil yakıtlar arasındaki petrol ve doğal gaz, dünya enerji piyasasında ekonomi değeri yüksek olduğu için İpekyolu ekonomilerinin geleceği açısından stratejik öneme sahiptir. İpekyolu ekonomilerinde üç yönden enerji önemlidir: (1) İpek yolu ekonomileri doğal gaz ve petrol açısından zengin rezervlere sahiptir. (2) Dünyada yeni sanayileşen iki dev ekonomi Çin ve Hindistan'ın dünyadaki enerji talebindeki artışı İpekyolu ekonomilerinin önemini artırmaktadır. (3) Avrupa Birliği'nin enerji talebi ve yeni gelişen Çin ve Hindistan'ın artan enerji talebi İpekyolu ekonomilerinin enerji temelli bir rekabet alanı haline gelmesine ve enerji ticaret ve lojistik faaliyetlerinin ticari fırsatlar sağlamasına neden olacaktır (Yıldıran, 2013: 110 ; TİKA, 2013).

Tablo 4: İpekyolu Ekonomilerinde Petrole Sahip Ülkeler ve Görünür Rezervleri(2011)

<i>Ülkeler</i>	<i>Milyon Varil (000)</i>	<i>Toplamdaki Payı (%)</i>	<i>R/P⁹ Oranı</i>
Azerbaycan	7,0	0,4	20,6
Kazakistan	30,0	1,8	44,7
Rusya	88,2	5,3	23,5
Türkmenistan	0,6	-	7,6
Özbekistan	0,6	-	18,9
İran	151,2	9,1	95,8
Irak	143,1	8,7	*veri yok
Çin	14,7	0,9	9,9
Hindistan	5,7	0,3	18,2
Toplam	441,1		26,6

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, June 2012

Dünyadaki petrol ve doğal gaz rezervlerinin önemli bir bölümüne sahip olan İpekyolu ekonomilerinin görünür rezervleri gelecekteki dünya talebini karşılama yönünden önemini her geçen gün daha da arttırmıştır. Hesaplanan petrol rezervlerine sahip İpekyolu ekonomilerinin dünyadaki rezervlere göre toplam payı %26,6 ve 441 milyon varildir. İpekyolu ekonomileri arasında en yüksek rezerv İran'a, Irak'a ve Rusya'ya aittir. İran'ın, %95,6 petrol rezerv/üretim oranıyla, gelecekte de en büyük petrol oyuncularından birisi olarak yerini koruyacağı ortadadır.

İpekyolu ekonomilerinin enerjide en güçlü olduğu alan, doğal gazdır. Bu ekonomilerin sahip olduğu doğal gaz rezervlerinin dünyadaki payı %54'tür. Rusya, Türkmenistan ve İran görünür doğal gaz rezervleri yönünde en büyük kaynaklara sahip ülkelerdir. Azerbaycan, %85,8; Kazakistan %97,6 ve Türkmenistan %73,5 P/R oranıyla, gelecekte de doğal gaz piyasasında etkin rol oynayacak ülkelerdir (Tablo 5). Tablodan da görüldüğü gibi İpekyolu ekonomilerinin parlayan yıldızları bu üç Türk Ülkesidir. Kaynakların etkin kullanılması ve dağıtılması bu ülkeler arasındaki ekonomik, kültürel ve siyasal iş birliği dayanmaktadır. İpekyolu üzerindeki kültür mirasımızı taşıyan bütün Türk

Devletleri arasındaki ekonomik işbirliği enerji kaynaklarımızın ticaretinde dış ülkelerin baskısını üstümüzden tamamıyla kaldıracığı aşikârdır.

Tablo 5: İpekyolu Ekonomilerinde Doğalgaza Sahip Ülkeler ve Görünür Rezervleri (2011)

<i>Ülkeler</i>	<i>Trilyon Metre Küp</i>	<i>Toplamdaki Payı (%)</i>	<i>R/P Oranı</i>
Azerbaycan	1,3	0,6	85,8
Kazakistan	1,9	0,9	97,6
Rusya	44,6	21,4	73,5
Türkmenistan	24,3	11,7	*
Ukrayna	0,9	0,4	51,3
İran	33,1	15,9	*
Irak	3,6	1,7	*
Çin	3,1	1,5	29,8
Hindistan	1,2	0,6	26,9
Toplam	114,0	54,7	

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, June 2012.

Modern İpekyolu, Rusya'nın dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Türk Devletlerinin enerji üretimine geçmesiyle birlikte enerji piyasasına enerji taşıyan bir hat olarak yeni bir enerji hattıdır.

2.2.2. Enerji Üretimi

Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre, Petrol üretiminin 2011 yılında 84 milyon varil/gün iken; 2020 yılında 92 milyon varil/gün'e, 2035 yılında ise 97 milyon varil/gün'e çıkması tahmin edilmektedir. Üretimin ise hem yakıt çeşidi bakımından, hem de coğrafik kaynağı açısından oldukça değişim göstermesi beklenmektedir (BOTAŞ, 2012: 14).

Tablo 6. Dünya Petrol Üretiminin Bölgesel Dağılımı (milyon varil/gün)

	1990	2011	2015	2020	2025	2030	2035	2011-2035 Fark
OPEC-dışı	41,8	48,8	52,0	53,2	53,0	51,9	50,4	1,5
OECD	19,0	18,9	21,0	22,1	22,2	21,7	20,9	1,9
Amerika	13,9	14,6	17,0	18,6	18,9	18,7	18,1	3,5
Kanada	2,0	3,5	4,3	4,9	5,4	5,9	6,3	2,7
Meksika	3,0	2,9	2,7	2,6	2,6	2,6	2,6	-0,3
ABD	8,9	8,1	10,0	11,1	10,9	10,2	9,2	1,1
Avrupa	4,3	3,8	3,4	2,9	2,6	2,3	2,1	-1,7
Asya Okyanusya	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,2
OECD-dışı	22,8	29,9	30,9	31,1	30,8	30,3	29,5	-0,4
Doğu Avrupa /Avrasya	11,8	13,7	13,8	13,4	13,4	13,8	13,9	0,2
Kazakistan	0,5	1,6	1,8	2,0	2,7	3,4	3,7	2,1
Rusya	10,4	10,6	10,5	10,1	9,5	9,3	9,2	-1,4
Asya	6,0	7,7	7,9	7,5	6,9	6,1	5,3	-2,4
Çin	2,8	4,1	4,3	4,3	4,0	3,3	2,7	-1,4
Hindistan	0,7	0,9	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	-0,3
Orta Doğu	1,3	1,6	1,5	1,2	1,0	0,8	0,7	-0,9
Afrika	1,7	2,6	2,8	3,0	2,8	2,6	2,4	-0,2
Latin America	2,0	4,2	5,0	6,0	6,8	7,0	7,1	2,8
Brezilya	0,7	2,2	2,8	4,0	5,0	5,5	5,7	3,5
OPEC	23,9	35,7	37,3	38,5	40,4	43,0	46,5	10,8
Orta Doğu	16,4	25,8	26,3	27,8	29,4	31,4	34,4	8,5
İran	3,1	4,2	3,2	3,3	3,6	4,0	4,5	0,3
Irak	2,0	2,7	4,2	6,1	6,9	7,5	8,3	5,6
Kuveyt	1,3	2,7	2,8	2,7	2,7	2,8	3,1	0,4
Katar	0,4	1,8	1,9	1,8	2,0	2,2	2,5	0,7
Suudi Arabistan	7,1	11,1	10,9	10,6	10,8	11,4	12,3	1,2
Birleşik Arap Emirlikleri	2,4	3,3	3,4	3,3	3,3	3,4	3,7	0,4
Orta Doğu Dışı	7,5	9,8	11,0	10,7	11,0	11,6	12,1	2,3
Cezayir	1,3	1,8	1,9	1,9	1,9	2,0	2,0	0,2
Angola	0,5	1,7	1,8	1,7	1,7	1,7	1,6	-0,1
Ekvador	0,3	0,5	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3	-0,2
Libya	1,4	0,5	1,6	1,6	1,8	1,9	2,0	1,5
Nijerya	1,8	2,6	2,6	2,4	2,5	2,7	2,7	0,2
Venezuela	2,3	2,7	2,6	2,7	2,9	3,2	3,5	0,8
Dünya Toplam	65,7	84,5	89,3	91,7	93,4	94,9	96,9	12,4

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, WEO 2012

Doğal gaz ise fosil yakıtlar içerisinde üretimi en hızlı artan yakıttır. 2010 yılındaki 3,3 trilyon m³ üretim seviyesinin 2035 yılında %51 artış göstererek 5,0 trilyon m³'e çıkacağı tahmin edilmektedir (BOTAŞ, 2012: 14).

Tablo 7. Dünya Doğal Gaz Üretimini Bölgesel Dağılımı (milyar m3)

	1990	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2010-2035 Fark
OECD	881	1.178	1.239	1.328	1.360	1.395	1.446	268
Amerika	643	816	893	970	993	1.026	1.067	251
Kanada	109	160	165	171	169	174	188	28
Meksika	26	50	47	51	57	66	75	25
ABD	507	604	679	747	765	784	800	196
Avrupa	211	304	267	250	238	226	215	-89
Norveç	28	110	114	118	116	115	113	3
Asya Okyanusya	28	58	80	107	129	143	164	106
Avustralya	20	49	73	102	125	139	161	112
OECD-dışı	1.178	2.106	2.377	2.616	2.908	3.215	3.509	1.403
Doğu Avrupa /Avrasya	831	842	893	968	1.057	1.136	1.204	362
Azerbaycan	10	17	20	30	43	44	48	32
Rusya	629	657	675	704	737	808	856	199
Türkmenistan	85	46	66	84	110	120	138	92
Asya	130	420	502	548	607	684	775	356
Çin	15	95	134	175	217	264	318	223
Hindistan	13	51	54	62	72	84	97	46
Endonezya	48	86	109	109	115	128	143	57
Orta Doğu	92	472	565	609	660	722	809	336
İran	23	143	143	150	159	180	219	76
Irak	4	7	13	41	73	82	89	82
Katar	6	121	170	177	187	204	223	102
Suudi Arabistan	26	81	104	107	108	117	128	47
Birleşik Arap Emirlikleri	20	51	57	57	56	58	62	11
Afrika	64	209	221	277	346	402	428	220
Cezayir	43	80	83	105	123	140	147	67
Libya	6	17	16	20	26	32	37	20
Nijerya	4	33	43	58	71	87	94	61
Latin America	60	163	195	213	238	271	292	129
Arjantin	20	42	46	49	58	64	66	23
Brezilya	4	15	21	32	49	69	87	72
Venezuela	22	24	30	37	44	63	73	48
Dünya Toplam	2.059	3.284	3.616	3.944	4.268	4.610	4.955	1.671
Avrupa Birliği	211	201	158	133	116	104	94	-107

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, WEO 2012

İpekyolu enerji ekonomilerini ele aldığımızda, dünyadaki petrol üretiminde yaklaşık 2.942.000 varillik üretimle %31'lik paya sahiptirler. Tablodan görüldüğü gibi Rusya, İran ve Çin petrol üretiminde ilk üçtedir. Çin petrol ve doğal gaz üretiminde önemli bir yere sahip olsa da kendi iç pazarındaki enerji talebini bile karşılayamadığı için dünya pazarında önemli bir yere sahip değildir. Tablo 8'e bakıldığında doğal gaz üretiminde de Rusya birinci sırada yer almakta, Rusya'dan sonra Hindistan, İran ve Türkmenistan sırasıyla gelmektedir.

Tablo 8: İpekyolu Ekonomileri Petrol ve Doğal Gaz Üretimleri (2011)

ÜLKELER	Petrol		Doğal Gaz	
	Günlük Üretim Bin Varil	Toplamdaki Payı (%)	Milyar Küp Metre	Toplamdaki Payı (%)
Azerbaycan	931	1,1	14,8	0,5
Kazakistan	1841	2,1	19,3	0,6
Rusya	10280	12,8	607,0	18,5
Türkmenistan	216	0,3	59,5	1,8
Özbekistan	86	0,1	5,5	1,7
Iran	4321	5,2	151,8	4,6
Irak	2798	3,4	0,2	0,1
Çin	4090	5,1	102,5	3,1
Hindistan	858	1,0	46,1	1,4
Pakistan	2942		3,8	1,2

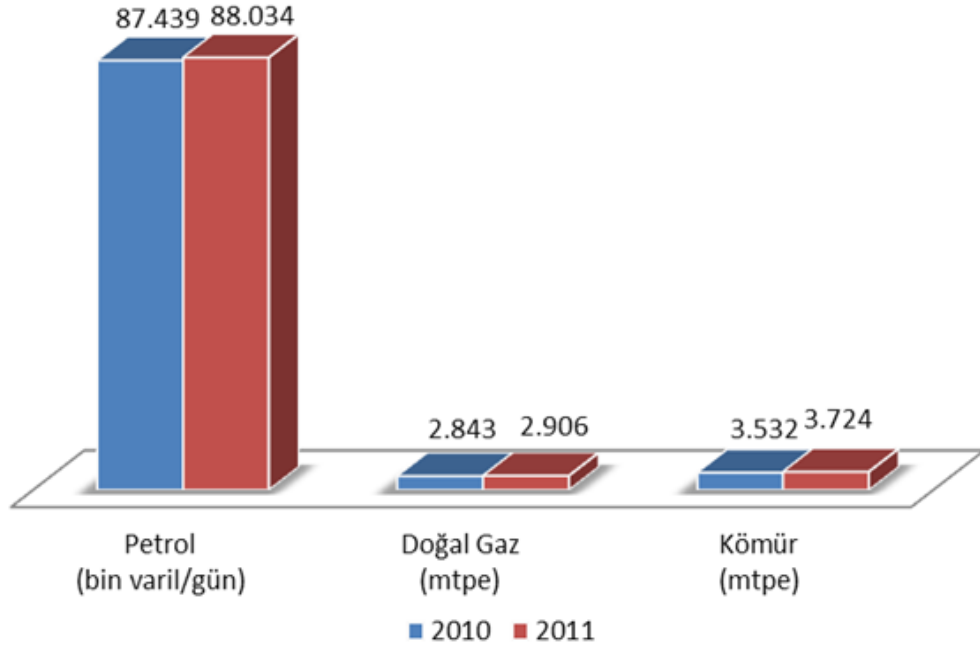
Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2012.

İpekyolu ekonomilerinin zenginlik kaynağı enerji olduğundan dolayı ihracatta da en önemli payı enerji almıştır. Özellikle Türkmenistan, Azerbaycan, Kazakistan ve Rusya enerjiyi konu alan ihracat politikaları izlemektedir. Çin ve Hindistan da ise enerji daha çok iç talebi karşılar.

2.2.3. Enerji Tüketimi

BP verilerine göre, 2011 yılında, petrol tüketimi ortalama büyümenin altında büyüme göstermiş olup, 0,6 milyon varil/gün (%0,7) artarak 88 milyon varil/gün'e ulaşmıştır. Dünya doğal gaz tüketimi ise 2011 yılında %2,2 artış göstermiştir. 2011 yılı enerji tüketiminde ortalamanın üzerinde büyüme gösteren tek fosil yakıt ve yenilenebilir enerjiden sonra en hızlı büyüyen enerji kaynağı kömürdür. Kömürün dünya enerji tüketimindeki payı %30,3'lere çıkarak, 1969'dan beri en yüksek seviyesine ulaşmış ve %5,4 artış göstermiştir (BOTAŞ, 2012: 14). Grafikte de görüldüğü gibi 2010 yılındaki dünya petrol, doğalgaz ve kömür tüketim miktarı 2011 yılında artmıştır.

Grafik 1. 2010-2011 Yıllarındaki Dünya Doğal Gaz, Petrol ve Kömür Tüketim Miktarı

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2012

2.2.4. Enerjinin İpekyolu Pazarındaki Yeri

İpekyolu Ekonomilerini ele aldığımızda, ihracat yapan ülkeleri 2005 yılı temel alındığında sırasıyla Irak, Azerbaycan, İran, Kazakistan ve Rusya ön plana çıkmaktadır. 2010 yılında da bu veriler ele aldığımızda; Irak, Azerbaycan, İran, Kazakistan ve yine Rusya ihracatta payı yüksek öne çıkan ekonomilerdir. 2005 yılından 2010 yılı verilerine geçtiğimizde, Azerbaycan'ın ihracatı diğer ülkelere nazaran daha fazla yükselmiştir, Irak, Kazakistan ve Rusya az oranlarda yükselmiştir (Tablo 9). İpekyolu ekonomilerinin ikinci önemli fonksiyonu da dünyadaki enerji akımlarının kaynağında yer almalarıdır. İpekyolu, enerji boru hatları ile küresel enerji ağının en önemli unsurudur. Enerji akımları Orta Asya'dan Çin ve Hindistan'a doğru ve yine Orta Asya'dan Avrupa'ya doğru yönelmektedir. Yani İpekyolu ekonomilerinin bulunduğu alan Avrasya boyutundaki enerji politikalarının odak mekânı olarak düşünülmelidir (Yıldırım, 2013:110).

Tablo 9: Akaryakıt (Fuel) İhracatının Mal İhracatı İçindeki Payı(%)

ÜLKELER	2005	2010
Azerbaycan	86,8	94,6
Çin	2,3	1,7
Hindistan	10,5	17,6
İran	85,8	79,7

Irak	99,4	99,8
Kazakistan	70,1	70,2
Pakistan	4,2	5,6
Rusya	60,8	63,3
Türkiye	3,6	3,9
Ukrayna	9,8	7,1

Kaynak: WTO, 2011: 79.

Yeni dünya ekonomisinde petrol ve doğal gaz üretim ve tüketim açısından en önemli alan Avrasya ve stratejik hat ise Modern İpekyolu'nun çevresi kabul edilebilir. Özellikle Çin ve Hindistan'daki hızlı ekonomik gelişme enerji tüketimini artırmaktadır.

Sovyetler Birliği döneminde, Kazakistan ve Hazar Denizi havzasında petrol rafinerilerinden işlenen petrol, boru hatları ile Rusya'ya aktarılmaktaydı. Yani Sovyetler döneminde enerji kontrolü, Rusya merkezlidir. 1990'larda bağımsızlığını kazanan Türk devletlerinin bağımsız politikalar geliştirebilme imkânı arttıkça alternatif yollar da oluşmaya başlamıştır. Geliştirilen alternatif yollardan geçen boru hatları genellikle Türkmenistan üzerinden Türkiye'ye ve buradan da Ukrayna üzerinden Avrupa bölgesine uzanmaktadır.

1990–2012 yılları arasında Avrasya bölgesinde çok sayıda boru hattı projesi uygulamaya geçirilmeye çalışılmıştır. Bunlar arasında gerçekleşmiş, planlanan ve başarısız olanları vardır. Özellikle Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına ve Türkmenistan üzerinden Çin ve İran'a doğru akan boru hatları başarılı olabilmıştır. Tablo 10'a baktığımızda boru hatları arasında, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC), Mavi Akım (BS), Güney Kafkasya Boru Hattı, Türkmenistan Çin ve Türkmenistan-İran, Bakü-Supsa, Kazakistan-Çin boru hatları gerçekleştirilmiştir (Yıldırım, 2013:115).

Tablo 10: Orta Asya'da Gerçekleşen, Planlanan ve Başarısız Boru Hatları

	<i>Gerçekleşmiş</i>	<i>Başarısız</i>	<i>Yeni Teklifler</i>
Gaz Nakilleri	Mavi Akım	Trans-Kafkas Gaz Boru Hattı	Güney Akım
	Güney Kafkas Gaz Boru Hattı	Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan(TAPI) (90'lar ve 2000'lerin ilk yılları)	Orta Asya-Merkez(Yenilenme)
	Türkmenistan-Çin		Ön-Kafkas Boru Hattı
	Türkmenistan-İran		Nabucco

Petrol Nakitleri			Türkiye-Yunanistan-İtalya
			Türkmenistan- Afganistan- Pakistan- Hindistan(TAPI)
			İran-Türkiye Açılımı
			İran-Pakistan- Hindistan (IPI)
	Bakü-Supsa	Ayrau-Samara Hattının Yenilenmesi	Kashagan Akımının Yönlendirilmesi
	Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu	Odessa -Brody	Samsun-Ceyhan
	Bakü-Tiflis-Ceyhan	De-bottlenecking Tikhoretsk to Navoroski	
	Kazakistan -Çin	Çeşitli Boğaz Baypas Hatları	

Kaynak: Edward ve Hendrix, 2010.

3. ENERJİ HATTINDA OYNANAN OYUN

İpekyolu çevresinde ve Orta Asya’da, 19. yüzyılda yapılan mücadele, İngiliz yazar Arthur Collony (1807–1842) tarafından “büyük oyun” olarak adlandırılmıştır. Büyük oyun, Orta Asya’daki işlenmemiş doğal kaynaklara ve petrole (o zaman için neft) sahip olmak için yapılan Ruslarla İngilizler arasındaki siyasi rekabetin adıdır. Bahsi geçen rekabet Sovyet Rusya’sıyla son bulup Sovyet Rusya’nın yıkılmasıyla egemenliğini yitirdiği topraklardaki büyük oyun kaldığı yerden devam etmiştir. Bölgeye gözünü diken yeni ekonomik güç olarak ABD nitelendirilir ve bu yeni oyunun başkahramanlarından. Bölgeye uyum sağlamak değil oradaki enerji ekonomisini elinde tutmak asıl amacdır. İpekyolu ve Orta Asya devletleri, dünyanın büyük ekonomilerinin yeni rekabet alanı haline gelmiş ve büyük oyunun merkezi olmuştur.

Yeni büyük oyun, 1990’lardan sonra ABD’nin bölgedeki hegomonik amaçlarla bölgeye asker çıkarmasıyla başlar. Ardından Rusya ekonomisi toparlanmaya başlayınca, ABD ve Rus rekabeti bölgede yoğunlaşır. Çin ekonomisindeki gelişmeler ve artan enerji talebi oyuncu olarak rekabete katılmasını gerektireceği için rekabet kızışacaktır. 1990’lardaki gelişmelerle oyuna Türkiye ve İran da katılır. Hindistan ekonomisinin gelişmesiyle, yeni anlaşmaların tarafı olarak Hindistan da rekabetin içine katılmasıyla çetin bir ekonomik savaş artmaya devam eder. Bölgeye çok uzak olmakla birlikte, enerji ihtiyacı ve yatırım saikıyla AB ülkeleri de bölgede etkinlik arayışına katılmaktadır. Sonuçta, dünyadaki hâkim büyük ekonomik güçler ve yeni yükselen güçler için, enerji ve pazar savaşının yeni mekânı Orta Asya ülkeleridir (Yıldıran, 2013: 123).

Orta Asya’daki büyük oyuna konu olan ekonomik yükseliş dört faktöre bağlıdır. (1) Bölgede doğal kaynak potansiyeli yüksektir ve emtia fiyatlarının yükselmesi ekonomik gelişmeyi teşvik etmektedir.(2) Avrupa ve Asya arasında geçiş alanı ve enerji tedarik merkezi olarak yatırım, büyüme ve ticaret için stratejik noktadır. (3) Geniş bölge doğal kaynakların çeşitliliğini ve dağılımını etkilemektedir. Ayrıca bölgede taşıma maliyetlerinin yüksekliği de önemlidir.(4) Bu bölgedeki ülkelerin eski Sovyet veya sosyalist ekonomiler olması nedeniyle piyasa ekonomisine geçmek için ekonomik değişim devam etmektedir (Dowling ve Wignaraja, 2006).

İpekyolu rekabetinin bir tarafında da AB yer almaktadır. AB bölgedeki kaynaklardan enerji tedarikini ve kaynakların güvenliği üzerinde kaygılanmaktadır ve politikalarını da bu yönde

geliştirmiştir. Geliştirdiği politikalarla İpekyolu devletleriyle iletişim kurmaya çalışmış ve bunu “*AB ve Orta Asya: Yeni Bir Ortaklık Strateji*” adlı çalışmayla gerçekleştirmiş. Amacını her ne kadar insani ve sosyal gelişme olarak tanımlasa da asıl amacının İpekyolu enerjilerinde hâkimiyeti rakip ekonomilere kaptırmamak olduğu aşikârdır (DTM, 2007).

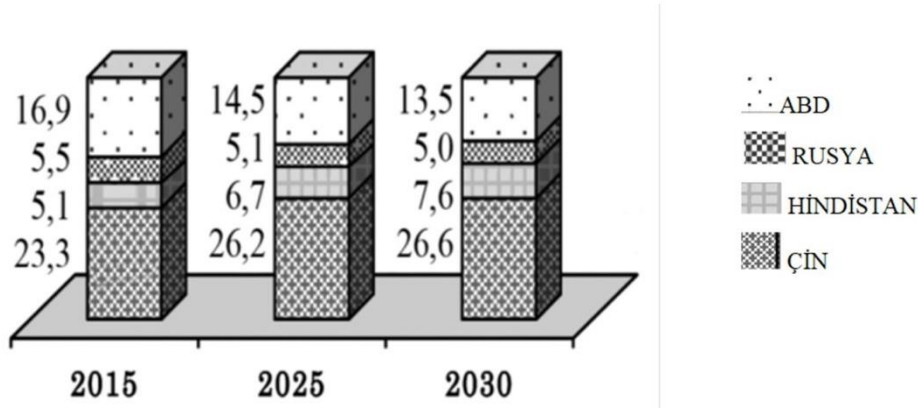
Bölgenin siyasi ve ekonomik etkinliğe sahip ülkesi genel itibarıyla Rusya’dır. Rusya’nın bölge açısından ekonomi stratejisi iki alana odaklanmaktadır. İlk stratejisi, Orta Asya’dan aldığı ucuz doğal gazı Avrupa’ya pahalı satarak ticaret avantajını sürdürmektir. İkinci stratejisi ise bölgeden Avrupa’ya doğru akacak enerji ve emtianın aktarıldığı diğer ticaret yollarının Kuzey’den Rusya ve Ukrayna üzerinden geçişini sağlamaktır (Yıldıran, 2013: 125). Rusya’nın politikaları enerji üzerinedir. Bunun sebeplerine bakacak olursak öncelikle kendi coğrafyasında çıkan petrol ve doğalgaz rezervleri ve Sovyet Rusya döneminde ise hâkimiyeti altında olan Kazakistan topraklarındaki rafinerilerden çıkarılan petrol ve doğalgaza sahip olmasından kaynaklanıyordu. Elinde olan bu petrol ve doğalgaz enerjilerinin devamlılığı için Rusya’nın Kazakistan ile olan bağıını devam ettirmesi gerekiyor.

Orta Asya devletleri ile olan ilişkilerde Rusya açısından ekonomik rekabette en ciddi sorunu Çin ve Hindistan’ın ekonomik büyümeye gitmesi ve zamanla da dünya pazarında yerini almasıdır. Kazakistan üzerinden Asya’nın doğusuna petrol ve doğalgaz boru hatlarıyla bir ticaret gerçekleşmektedir. Bu enerji ticaretinde Çin ve Hindistan, Orta Asya devletlerinden güneye ve doğuya doğru enerji hattını yönetebilir güce gelmiştir.

Bölgedeki enerji rekabetini belirleyen ülkelerden birisi de İran’dır. İran ekonomisi, 20. yüzyılda geri kalmış bir ülke konumundan enerji kaynakları ihracatına dayalı bir ekonomi modeli ile bölgesi açısından önemli bir ekonomik güç haline gelmeyi başarmıştır. Bu gelişmede enerji ihracatı hedef pazarının dönüşümü önemlidir. Özellikle 1980’den sonra tedrici olarak batıya dönük pazar, doğuya doğru çevrilmiştir. İran’ın 2005–2006 yıllarında Asya ekonomilerine petrol ihracatı %56,4; petrol dışı ihracatı ise %72,8 seviyesindedir. İran ekonomisi 2000’li yıllardan sonra Çin ve Rusya ile ticari bağlarını kuvvetlendirmiştir (TİKA, 2013).

Kısacası, İpekyolu devletleri arasındaki rekabetin en görünür tarafı enerji transferi konusunda yaşanmaktadır. Özellikle AB ve ABD, enerji lojistiğinin Rusya tarafından yerine getirilmesini önlemek için, ciddi ekonomik bir savaş vermektedir. Bu savaşın en önemli unsurlarından birisi BTC hattı olmuştur. BTC Rusya’nın enerji kaynaklarının dağıtımındaki tekeli ortadan kaldırarak, Rusya’nın ekonomik hâkimiyetini zorlayacak bir unsur olmuştur. Boru hatları üzerinden son yıllarda Rusya’yı zora sokacak iki alternatif güzergâh daha projelendirilmiş durumdadır. Birincisi, TAPI, ikincisi de Nabucco’dur. TAPI projesi bazı aksaklıklara maruz kalsa da, Türkmen gazının Hindistan’a ulaşması için ABD destekli bir proje olarak hala gündemdedir. Bu projenin gerçekleşmesi durumunda Çin ve Rusya’nın enerji çıkarları olumsuz etkilenecektir. Nabucco projesi ise, Bakü-Tiflis-Erzurum’un birbirine bağlandığı iki aşamalı bir planı kapsamaktadır. Türkmenistan ve Azerbaycan kaynaklı doğal gaz, planlanan boru hattıyla Avusturya’ya ulaştırılmaya çalışılacaktır. Projenin finansmanında, BP ve Statoil büyük oranda rol almaktadır. Projenin gerçekleşmesi durumunda Avrupa’ya akan doğal gazın kontrolü Rusya’dan çıkmış olacak ve Rusya’nın Orta Asya gazının tek alıcısı (monopson) durumu ortadan kalacaktır. Bu nedenle, Türkiye’nin içinde olduğu bu proje Rus çıkarları açısından olumsuzdur. Aynı projenin en çok kazananı AB olacaktır. AB, en büyük gaz müşterisi olarak enerji güvenliği sorununu çözebilecektir. Türkiye açısından projenin en önemli sorunu, AB’nin Türkiye’den yararlanmasına rağmen, Türkiye’nin kazancının sınırlı kalma ihtimalidir. Türkiye’ye AB üyeliğinin verilmesi fırsatı, projeden kazancı olarak sunulmaktadır. Fakat bu durum, Türkiye için gerçek bir ekonomik değer değildir. Aynı zamanda Türkiye, Rusya’ya karşı stratejik bir avantaj elde edebilecektir (Yıldıran, 2013:128).

Şekil 1: Çin, ABD, Rusya ve Hindistan Enerji Talebi (%)

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2012

Enerji talebi de İpekyolu enerji rekabetini belirleyen bir diğer faktördür. Enerji talebinin artışında sanayinin ve ekonomik büyüme hızının önemi azımsanamaz. Çin ekonomisinin enerji ihtiyacı 2015 yılındaki tahmine göre, %3,3 seviyesinde artacaktır. Hindistan ekonomisinin enerji talebindeki artışın daha yavaş olacağı söylenebilir. İpekyolu'nun dışında olmakla birlikte ABD'nin enerji talebi de enerji piyasasını etkileyecektir. ABD için 2015 yılından sonra enerji talebinde %3,4 seviyesinde azalma meydana gelecektir (Şekil 1).

Orta Asya'da faaliyet gösteren Batılı veya bölgedeki ülkelere ait enerji firmaları dünya ekonomisinin işletme olarak en büyük aktörleridir. 2012 yılı Fortune Global 500 firma sıralamasında dünyanın en büyük iki firması (Shell, Exxonmobil) Orta Asya'da da faaliyet gösteren enerji devleridir. Bu firmaların yıllık gelirleri 450 milyar dolar seviyesinin üzerindedir. Bu firmaların aktif büyüklüğü Orta Asya'daki 6 devletin yıllık milli gelir büyüklüğünden fazladır. Listedeki firmaların çoğunluğu bölgedeki devletleri etkileyebilecek mali güce sahiptir. Enerji firmaları Orta Asya'daki Büyük Oyun'da devletlerin bir silahı gibi kullanılmaktadır. Her ülke veya ülke grubu enerji tedarikinde avantaj sağlamak için kurulan boru hattı inşa şirketler birliğine katılımcı olarak veya petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerinde bulunmak için ya da rafineri işleme amacıyla bu firmaları kullanmaktadır. (Yıldıran, 2013: 129, TİKA, 2013).

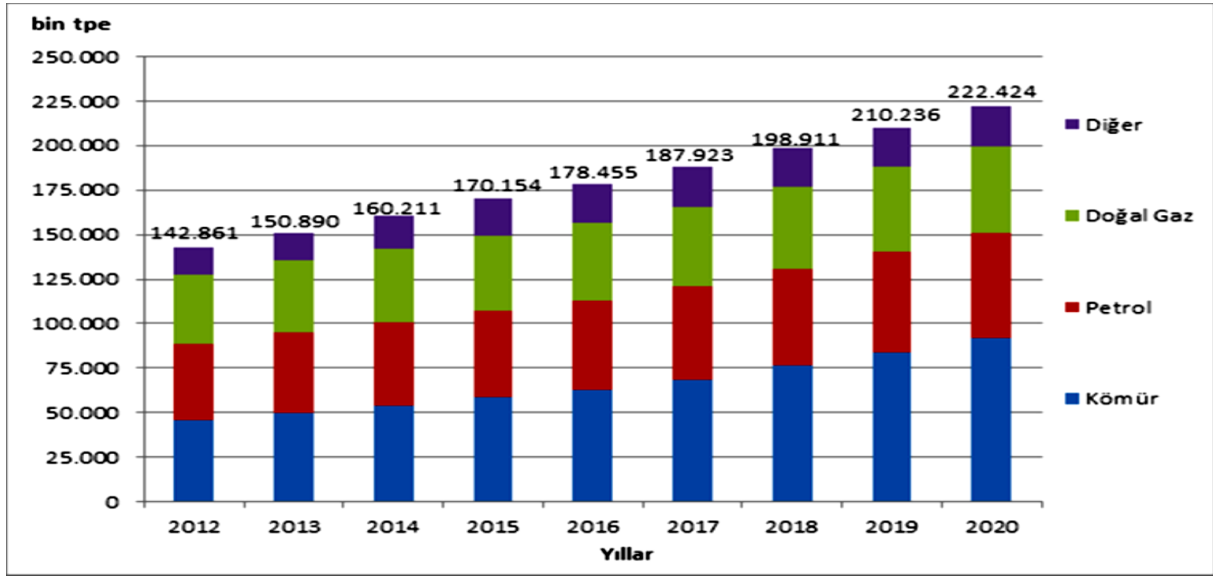
4. İPEKYOLU VE BATI DÜNYASI ARASINDAKİ KÖPRÜ: TÜRKİYE

4.1. Enerji Talebi

Dünya ekonomisi ile hızlı bir uyum sürecinde olan ülkemiz, altyapısını tamamlama, kalkınma hedeflerini gerçekleştirme, toplumsal refahı artırma, sanayi sektörünü uluslararası alanda rekabet edebilecek bir düzeye çıkarma çabası içindedir. Bu durum, enerji talebimizde hızlı bir artışı da beraberinde getirmektedir. Yapılan arz/talep izdüşümleri, artan enerji talebimizin mevcut bilinen yerli kaynaklarımız ile karşılanamayacağını açık şekilde ortaya koymaktadır.

Gelişmiş ülkelerde enerji sistemlerinin petrol, doğal gaz, kömür, nükleer enerji ve yenilenebilir enerji kaynakları olmak üzere başlıca 5 ana kaynak üzerine oturtulması hedeflenmektedir. Ülkemizde ise toplam enerji tüketiminin yaklaşık %90'ı petrol, doğal gaz ve kömürden karşılanmakta olup, büyük ölçüde ithalata dayanmaktadır (WEO, 2012; BOTAŞ, 2012: 21).

Grafik 2. Türkiye Birincil Enerji Kaynak Talebi

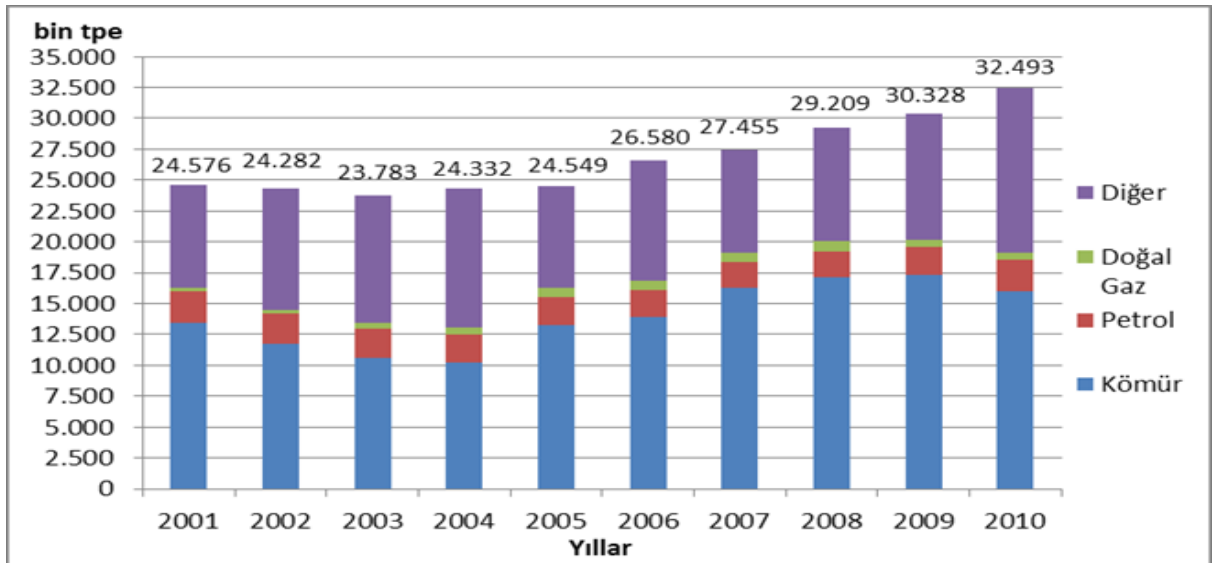
Kaynak: ETKB, Mavi Kitap, 2012.

4.2. Enerji Üretimi

Ülkemizin, her geçen gün daha büyük ölçüde ihtiyaç duyduğu ve modern toplumun vazgeçilmez ve en önemli enerji kaynaklarından birisi doğalgazdır. Doğalgaz, öncelikle yurtiçi kaynaklardan sağlanması amacıyla kara alanlarımızın yanı sıra son yıllarda özellikle denizlerimizde başta TPAO olmak üzere yerli ve yabancı şirketler tarafından yoğun bir şekilde arama ve sondaj faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Yerli kaynaklara ağırlık vererek, ithalat bağımlılığının düşürüldüğü, kaynak ve ülke çeşitliliğinin artırıldığı, enerjinin verimli kullanıldığı, sanayimizin rekabet gücünü artıracak seviyede enerji fiyatını sağlayacak şeffaf ve rekabete dayalı pazarın oluşturulduğu, çevre ile uyumlu, dünya enerji sistemi ile entegre bir enerji sistemi ve sektör yapısının kurulması hedeflenmektedir. Bu çerçevede yerli kömür, petrol ve doğal gaz arama-üretim faaliyetlerine öncelik verilmektedir (BOTAŞ, 2012: 23).

Grafik 3. Türkiye Birincil Enerji Kaynak Üretimi

Kaynak: ETKB, Mavi Kitap, 2012.

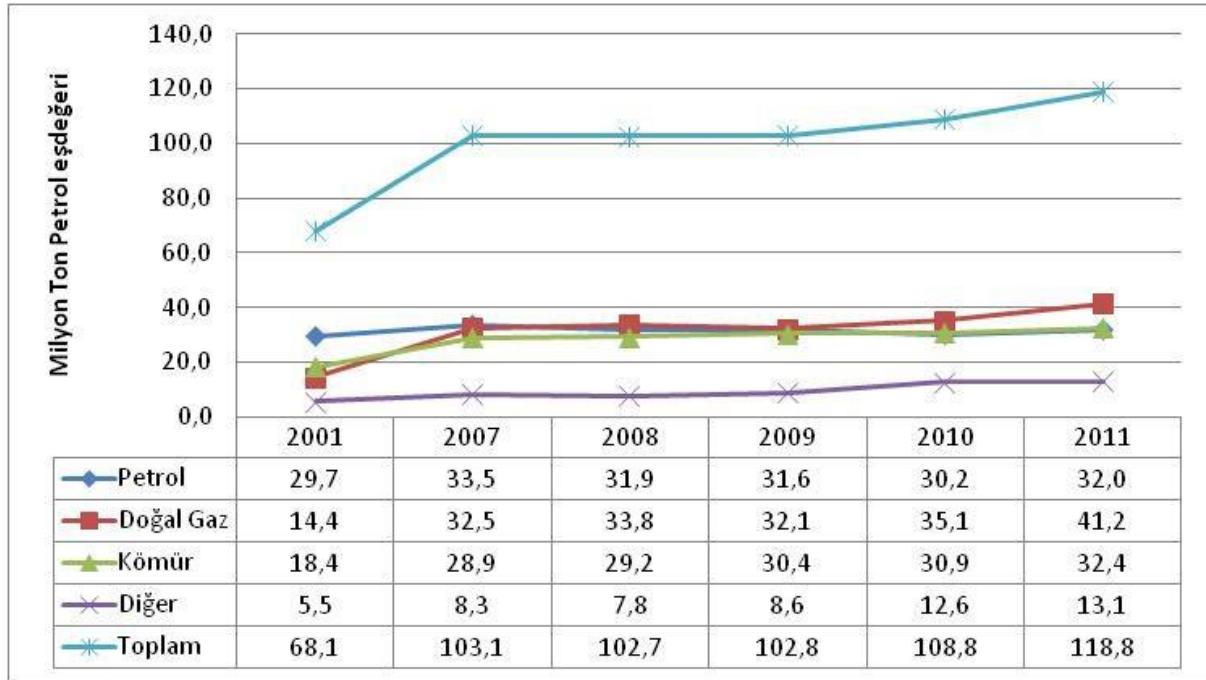
4.3. Enerji Tüketimi

Ülkemizin toplam birincil enerji kaynağı tüketimi 2011 yılında 118,8 Mtpe olarak gerçekleşmiştir. Birincil enerji kaynakları tüketimi içerisinde ilk kez 2008 yılında en büyük payı alarak birinci sıraya yerleşen doğal gazın, 2009 yılında yaşanan küresel krizin etkisiyle tüketiminde bir miktar gerileme olmasına rağmen hala bu konumu devam ettirmektedir.

Ülkemizin doğal gaz tüketim profilinde göze çarpan temel husus, birincil enerji kaynağı olarak doğal gaz kullanımının elektrik üretimindeki yüksek payıdır. Elektrik üretimi amaçlı doğal gaz tüketiminin yanı sıra, sanayi ve mesken amaçlı doğal gaz tüketiminin de gelecek yıllarda artış eğiliminde olması beklenmektedir.

Petrol tüketimi ise 2001 yılından 2008 yılına kadar olan dönemde birincil enerji kaynakları tüketiminde birinci sırada yer alırken bu yıldan itibaren yerini doğal gaza bırakarak en çok tüketilen ikinci enerji kaynağı konumuna gelmiştir. Ülkemiz birincil enerji kaynakları tüketiminde kömür üçüncü sırada yer almakta olup, kömürü sırasıyla hidroelektrik ve yenilenebilir enerji kaynakları takip etmektedir (ETKB, 2012; BOTAŞ, 2012: 24).

Grafik 4. Türkiye Birincil Enerji Kaynakları Tüketimi İçerisinde Petrol, Doğal Gaz ve Kömürün Payı

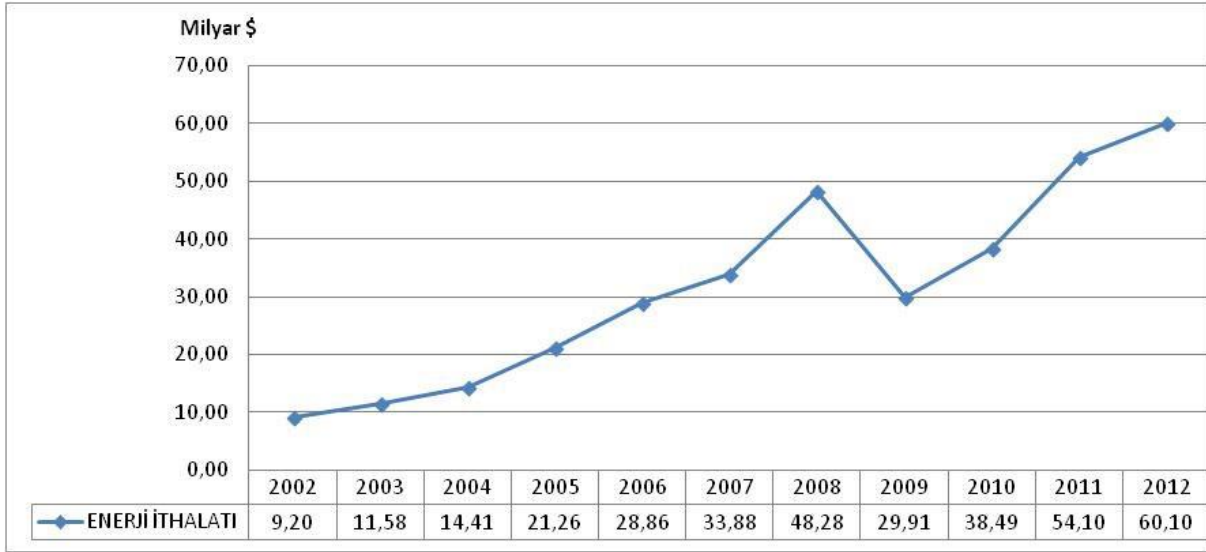

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2012.

4.4. Enerji Fiyatları ve İthalatı

Türkiye toplam enerji tüketiminin yaklaşık %90'ı petrol, doğal gaz ve kömürden sağlanmakta olup, büyük ölçüde ithalata dayanmaktadır. TÜİK verilerinden yapılan derlemeye göre Türkiye'nin ithal enerji faturası küresel krizin etkisiyle ekonomide ciddi bir daralma yaşanan 2009 yılında 29,9 milyar dolara gerilemiş, krizden çıkış yılı olan 2010'da hızla büyüyen bu rakam 38,5 milyar dolara ulaşmıştır. 2012 yılında ise 60,1 milyar dolar olarak gerçekleşen toplam enerji ithalatında 54,1 olan 2011 yılı gerçekleşme rakamıyla kıyaslandığında %11 oranında artış meydana gelmiştir (BOTAŞ, 2012: 25).

Grafik 5. Yıllar İtibariyle Toplam Enerji İthalat Maliyeti

Kaynak: ETKB ve TÜİK veri tabanları.

5. GENEL DEĞERLENDİRME

Türk ekonomisi 2002–2012 döneminde hızlı bir büyüme eğilimine girmiştir. Özellikle 2008 yılında ABD ve Avrupa merkezli finans krizini müteakiben Çin’den sonra dünyada en hızlı büyüyen ekonomiler arasındadır. Türk ekonomisine büyümenin getirdiği en büyük ihtiyaç, enerji tedarikidir. Türkiye’nin en hızlı artan enerji talebi, doğal gaz ağırlıklıdır. 2001 yılında 16 bcm’den 2011 yılında 45,7 bcm’ye çıkmıştır. Türkiye’nin özellikle doğal gaz talebindeki artış, dış ticaret açığının artmasına neden olmaktadır. Genellikle Türkiye’nin enerji talebini karşıladığı ülkeler, yakın komşuları ve İpekyolu ekonomileri olan, Rusya, Azerbaycan, İran ve Irak’tır. Türk ekonomisinin enerji ile ilgili genel karakteristikleri, hidrokarbon ağırlıklı bir ithalat bağımlılığı göstermesi ve yakın komşu devletlerden tedarik yapması şeklindedir. Dolayısıyla Türkiye’nin enerji tedariki Rusya ve Orta Asya ülkelerine bağımlıdır (WEO, 2012; Yıldırım, 2013:130).

Türkiye’nin Orta Asya ve İpekyolu ekonomilerine yönelik siyaset ve ticaret politikasının odağında enerji talebinin karşılanması yer almaktadır. İpekyolu üzerindeki Türk devletleriyle siyasal, kültürel ve ekonomik bağını geliştirmek ülkemizin politikaları arasındadır ve bu politikalar doğrultusunda kurulan çeşitli kurumlar vardır. Bu kurumlara bir örnek de Türk Konseyi’dir. 2009 yılında kurulan bu konsey Türk dili konuşan ülkelerin işbirliği üzerinde çalışmalar yapmakta ve giderek etkinlik kazanmaktadır. Bunun gibi kurulan, işbirliği oluşturmayı hedefleyen kuruluşlar hem İpekyolu üzerinde bulunan Türk devletlerinin enerji ekonomilerini, enerji rezervlerini, üretimlerini ve ihracat, ithalatlarını dış baskı olmadan yönetmelerine ve ekonomik özgürlüklerini kazanmalarında yardımcı faktörlerdir. İpekyolu ekonomilerinin ekonomik özgürlüklerini kazanmalarıyla birlikte, işbirliği sağlayan aynı kültüre, aynı dile ve aynı geçmişe sahip olan devletlerin topyekûn kalkınmalarına yardımcı olacaktır.

Bu ihtiyaçla birlikte Avrasya’nın Avrupa kanadının enerji talebinin karşılanmasında Türkiye bir aktarım merkezidir. Enerji talebinin artışına yönelik ülkelerin enerji stratejilerini oluşturma çabaları ve enerji lojistiği üzerinden yapılan ekonomik mücadele yeni İpekyolu’nun temel paradigmasını oluşturmaktadır. Bu mücadelede Türkiye’ye biçilen rol genelde esas oyunculuktan çok, yardımcı oyuncu statüsüdür. Türkiye’nin, İpekyolu ekonomileri, özellikle Orta Asya devletleri ile olan ilişkilerinde genelde enerji geçişlerinde kendisine biçilen rolü oynadığı ortaya çıkmaktadır. Bilhassa AB’nin enerji güvenliği politikalarının yardımcı şekline bir görüntü verdiği de söylenebilir. Bu nedenle, İpekyolu’ndaki büyük oyunda Türkiye’nin rolü ikinci planda kalmaktadır (Yıldırım, 2013: 131).

Türkiye'nin stratejik ve coğrafi konumu İpekyolu enerji ekonomilerinin piyasasında önemli bir oyuncu yapıyor. Fakat Türkiye'nin İpekyolu hâkimiyeti, Türkiye'den geçen boru hatlarıyla sınırlı kalmıştır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu projelerden en önemlisi, AB'nin enerji güvenliği açısından önem taşıyan Nabucco'dur. Bu projenin gerçekleşmesiyle Rusya'nın enerji piyasalarındaki stratejik avantajı sona ereceği gibi, Rusya'nın Orta Asya'daki hidrokarbonların tek alıcısı olma özelliğini de kaybetme ihtimali vardır. Projenin en önemli sorunu Azerbaycan ve Türkmen enerji kaynaklarının bu projeye dahil olmasının garantisinin olmamasıdır.

Türkiye'nin içinde yer aldığı ve Orta Doğu ve Orta Asya'daki ülkelerin enerji piyasalarını birbirine bağlayan BTC, Mavi Akım ve Kerkük-Yumurtalık boru hattı gerçekleşmiştir. Planlanan Nabucco gerçekleştirilirse, Türkiye'den geçen dört büyük boru hattı olacaktır (Tablo 11).

Tablo 11: Türkiye'den Geçen Boru hatları ve Özellikleri

<i>Boru hatları</i>	<i>Uzunluk (km)</i>	<i>Tamamlanma Yılı</i>	<i>Kapasite</i>
Bakü-Tiflis-Ceyhan	1768	2006	1 milyon varil (Günlük)
Mavi Akım	1213	2005	16 bcm (yıllık)
Kerkük Yumurtalık	970	1970	1,6 milyon varil (Günlük)
Nabucco	3893	Planlanan(2017)	3,1 bcm (yıllık)

Kaynak: Enerji Bakanlığı, Doğalgaz Boru Hatları ve Projeleri, 2012.

Türkiye'nin bu şekilde enerji boru hatlarına sahip olması enerji tedarik piyasasının en önemli oyuncularından birisi olacağını göstermektedir. Türkiye açısından Nabucco projesinin en önemli sorunu, AB'nin Türkiye'den enerji güvenliği konusunda yararlanmasına rağmen, Türkiye'nin yeterince kârlı çıkamama riskidir. Türkiye'nin projeden kazancı olarak AB üyeliği, Türkiye'ye bir fırsat olarak pazarlanmaktadır. Fakat bu durum, Türkiye için gerçek bir ekonomik değer değildir. Aynı zamanda Türkiye, Rusya'ya karşı stratejik bir avantaj elde edebilecektir (Yıldırım, 2013:132).

İpekyolu enerji ekonomisi hiçbir gücün tekelinde olmayan ve hiçbir devletin de mutlak üstünlük kurabildiği bir alandır. Bu bağlamda birbiri üzerine üstünlük kuramayan büyük ekonomik güçler birbirine bağlı bir güç dengesi oluşturmaya mecbur kalmışlardır. Yeni Modern İpekyolu çevresinde hakimiyet ve stratejik üstünlük kurmak isteyen İpekyolu ekonomilerini etkilemesi ve Orta Asya devletleriyle ağ ekonomisi kurmak zorundadırlar. Türkiye, coğrafi konumunun ve ekonomik gücünün getirdiği avantajla ve bundan daha öte olan İpekyolu enerji ekonomilerinin büyük bir kısmını oluşturan ve yeni bağımsızlığını kazanmış olan Türk devletleri ile siyasal, kültürel ve ekonomik bağlarını geliştirerek yeni küresel ağ ekonomisinin önemli bir parçası olacaktır.

KAYNAKÇA

BOTAŞ (2012). Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. 2012 Yılı Sektör Raporu.

BP Statistical (2012). Review of World Energy 2012.

Chow, E. C. ve Hendrix, L. E. (2010). Central Asia's pipelines: Field of dreams and reality.

- DTM, (2007). AB ve Orta Asya: Yeni Bir Ortaklık Stratejisi, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı AB. Müdürlüğü.
- Dowling, M. ve Wignaraja, G. (2006). Central Asia after fifteen years of transition: Growth, regional cooperation, and policy choices (No. 3). ADB working paper series on regional economic integration.
- Enerji Bakanlığı (2012) Doğalgaz Boru Hatları ve Projeleri, 2012. <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> internet adresinden 14.05.2013 tarihinde temin edildi.
- ETKB (2012). Mavi Kitap 2012, http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fMavi%20Kitap%2fMavi_Kitap_2012.pdf internet adresinden 04.04.2013 tarihinde temin edildi.
- McBride J.,(2013). Building the New Silk Road, Council on Foreign Relations (CFR).
- TİKA (2013). Avrasya Etütleri-43 2013/1.
- TÜİK (2012) Türkiye İstatistik Kurumu veri tabanı.
- TPAO (2012). Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğalgaz Sektör Raporu.
- Uluslararası Enerji Ajansı, WEO (2012). World Energy Outlook 2012 <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/world-energy-outlook-2012.html> internet adresinden 04.05.2013 tarihinde temin edildi.
- WTO (2011) International Trade Statistics 2011, World Trade Organizations.
- Yıldırım, M. (2013). İpekyolu Ekonomileri Türkiye İçin Alternatif Vizyon, Hiperlink Yayınları.